

ดนตรีศึกษาเพื่อเสริมสร้างคุณภาพจิตใจ

ความหมาย

ดนตรีศึกษาเพื่อเสริมสร้างคุณภาพจิตใจ (Music Education for Psychologic Quality Enharmonic) หมายถึง การแนะแนวทางเพื่อให้รู้และเข้าใจถึงการที่จะนำไปสู่ความสำเร็จทางด้านดนตรี แล้วนำความสำเร็จทางด้านดนตรีไปเสริมสร้างคุณภาพทางจิตใจ โดยวิธีการต่าง ๆ ตามความเหมาะสม โดยมุ่งให้กระบวนการทางการศึกษาดนตรีสามารถพัฒนาให้จิตใจมีคุณภาพคือ คิดดีและมีความสุข

ประวัติ

คำว่า “ดนตรีศึกษา” มีผู้ให้ความหมายไว้แล้วคือ ผศ.วิเชียร วรินทร์เวช (2535 ; 315) ใน สารานุกรมศึกษาศาสตร์ ฉบับเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 5 รอบ โดยได้ให้ความหมายความสำคัญและหัวข้อทฤษฎี ที่ต้องศึกษารวมทั้งคุณสมบัติพื้นฐานของผู้ที่จะศึกษาวิชาดนตรี นอกจากนี้ในสาระด้านดนตรีศึกษา ก็ยังเกี่ยวข้องกับหลักสูตรดนตรีและวิธีสอนดนตรีแบบต่าง ๆ ที่เป็นสากล ได้แก่ วิธีสอนตามแนวคิดของ โซลแทน โคดาไล (Zoltan Kodaly) การสอนดนตรีตามแนวคิดของ เอมีลี ซาคส์ ดาลโครซ (Emile Jaques - Dalcroze) การสอนดนตรีตามแนวคิดของคาร์ล ออร์ฟ (Carl Orff) นอกจากนี้ยังมีแนวคิดของ ชินนิชิ ซูซูกิ (Shinnichi Suzuki) แนวคิดของคุนหมิงซัน ศิลปบรรเลงกับวิธีการสอนดนตรีไทย และยังมีแนวคิดอื่นๆ อีก ซึ่งปรากฏการณ์ทางด้านประวัติการศึกษาดนตรี ก็ทำให้ทราบที่มาของคำว่า “ดนตรีศึกษา” สำหรับคำว่า “ดนตรีศึกษาเพื่อเสริมสร้างคุณภาพทางจิตใจ” ก็เป็นศัพท์ที่เพิ่มเติมขึ้นให้ได้อีก

ความหมายหนึ่งที่มีความสัมพันธ์กับคำว่า “ดนตรีศึกษา” โดยนัยของดนตรีซึ่งเป็นศาสตร์ที่รับรู้ได้ทางการได้ยิน ในการรับสัมผัสทางโสตประสาท สามารถก่อให้เกิดอารมณ์สะท้อนใจได้ ซึ่งมีความเกี่ยวพันโดยตรงกับจิตใจ ศาสตร์ด้านดนตรีนี้จึงมีผู้นำไปใช้บำบัดผู้ป่วยที่มีภาวะทางจิตใจให้มีสุขภาพจิตดีขึ้น และในที่สุดร่างกายที่เจ็บป่วยก็จะค่อย ๆ ดีขึ้นบ้างตามสภาวะของอาการ ดังนั้นดนตรีศึกษาจึงเป็นศาสตร์หนึ่งซึ่งช่วยเสริมสร้างคุณภาพทางจิตใจให้เกิดความสุขได้ไม่มากก็น้อย

สาระสำคัญของเนื้อหา

เนื้อหาของ “ดนตรีศึกษาเพื่อเสริมสร้างคุณภาพจิตใจ” มีประเด็นสำคัญตามแนวคิดของดนตรีศึกษา โดยทั่วไป และแนวคิดเฉพาะทางของนักปรัชญาทางด้านดนตรี

สำหรับแนวคิดโดยทั่วไป การศึกษาด้านดนตรีนั้นคือการศึกษาศาสตร์หนึ่งที่เป็นการศึกษาทั่วไปทั่วทุกประเทศในโลกที่มีการจัดการศึกษาระดับพื้นฐาน ต้องมีการบรรจุวิชาการด้านดนตรีไว้ด้วยเสมอ จะเห็นได้ว่าศาสตร์ทางด้านดนตรีมีประโยชน์ต่อมนุษย์ ทั้งในการดำรงชีวิต และจิตใจ เพราะมนุษย์สามารถใช้วิชาการด้านดนตรีประกอบอาชีพได้ อาทิ เป็นครูสอนดนตรีทั้งในระบบการศึกษา และนอกระบบการศึกษา เป็นนักดนตรีอาชีพ นักแต่งเพลง ผู้อำนวยการด้านดนตรี และการแสดง ฯลฯ สำหรับในด้านจิตใจ การศึกษาดนตรีมีส่วนทำให้ผู้ศึกษามีความซาบซึ้งในสุนทรียรสของดนตรี เพราะผลของเสียง สามารถสื่อโดยตรงเข้าโสตประสาท มีผลถึงจิตใจของผู้ฟังให้เกิดอารมณ์ต่าง ๆ ได้ตามลีลา

อารมณ์ของทำนองเพลง ทั้งยังก่อให้เกิดอารมณ์สะท้อนใจได้ด้วย

สำหรับในแนวคิดเฉพาะของปราชญ์ทางดนตรีที่มีหลักการและวิธีการสอนดนตรีที่ได้รับการยอมรับไปทั่วโลกนั้น ขอกล่าวถึง 3 ท่านได้แก่

เอมีลี ซาคส์ ดาลโครซ (Emile Jaques - Dalcroze) เป็นชาวสวิส เป็นผู้ก่อตั้งสถาบัน Dalcroze Eurhythmics ขึ้น ซึ่งเป็นสถาบันการเรียนการสอนดนตรีที่มีหลักการและเอกลักษณ์ที่โดดเด่น คือถือว่ามิติที่สำคัญของมนุษย์มี 4 มิติที่จะเกิดขึ้นพร้อม ๆ กัน ในเวลาเดียวกัน ได้แก่ สมาธิ ไหวพริบ ความรู้สึกไว และการตอบสนองทางร่างกาย โดยแยกให้เห็นได้ดังนี้

สมาธิ

สถาบันนี้ จะนำพาเด็กไปสู่ความสามารถที่จะมีสมาธิแน่น เมื่อพวกเขาต้องได้ยินเสียงอย่างทันทีทันใด

ไหวพริบ

เด็ก ๆ ต้องทำความเข้าใจและวิเคราะห์สิ่งที่พวกเขาได้ยิน

ความรู้สึกไว

เด็ก ๆ ต้องรู้สึกซาบซึ้งในดนตรีและเข้าใจจังหวะที่ผ่านเข้าไปในร่างกายและจิตใจ

การตอบสนองทางร่างกาย

เด็กต้องแสดงออกทันทีโดยการเคลื่อนไหวร่างกายเมื่อได้เข้าใจและวิเคราะห์สิ่งที่เขาได้ยิน การแสดงออกที่เด่นชัดนี้มีหลากหลายรูปแบบของร่างกายและจิตใจ จะเกิดขึ้นในเวลาเดียวกัน เด็กต้องมีความเข้าใจจังหวะ ทำนอง เสียงประสาน โดยมีการฝึกประสาทสัมผัสในการฟังดนตรีในรูปแบบต่างๆ ที่มีความหลากหลาย การตอบสนองต่อดนตรี โดยจะแสดงออกทางการเคลื่อนไหวร่างกาย เป็นการพัฒนาผู้เรียนดนตรี จากผลรวมของประสาทสัมผัสทางกายและความสามารถทางปัญญา รวมทั้งทักษะและความเข้าใจทางดนตรี

วิธีการของดาลโครซ เป็นวิธีที่กระตุ้นให้เด็กมีส่วนร่วมในกิจกรรม ให้ครูเป็นผู้เสนอแนะกิจกรรมต่าง ๆ

ให้เด็กทดลองปฏิบัติ เพื่อให้เด็กค้นพบองค์ประกอบของดนตรีที่แตกต่างกันด้วยตัวของเด็กเอง โดยการให้เด็กได้สนุกกับกิจกรรม สุดท้ายเด็กจะต้องเข้าใจในกระบวนการทั้งหมด สามารถสรุปได้โดยการเขียนโน้ตและเพลงได้

นักปราชญ์ทางดนตรีอีกท่านคือโซลแทง โคดาเย (Zoltan Kodaly) เป็นชาวฮังการี ความเชื่อของแนวคิดนี้ เชื่อว่า ดนตรีเป็นส่วนหนึ่งของเด็ก ที่มีความสำคัญ เด็กจึงควรได้รับการพัฒนาทางดนตรี ในลักษณะเดียวกันกับภาษา โดยการสอนดนตรีต้องเริ่มตั้งแต่เด็กยังเล็กไม่จำกัดเฉพาะกับเด็กที่มีแนวทางดนตรีวิธีสอนที่ดีสามารถทำให้เด็กได้รับพื้นฐานและทักษะของการสื่อสารด้วยระบบดนตรี (musical communication) เหมือนกับการที่เด็กมีทักษะของการสื่อสารด้วยการพูด โดยเป้าหมายในหลักการของโคดาเยคือ การร้องเพลงจะพัฒนาการได้ยิน เพื่อฟังทำนอง องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับจังหวะนั้นคือ การร้องเพลงและจังหวะต้องเป็นสิ่งที่ควบคู่กันไปในกิจกรรมดนตรี สำหรับวิธีร้องเพลงเป็นพื้นฐานที่สำคัญยิ่ง โดยมีความเชื่อว่าการร้องเพลงจะพัฒนาร่างกายและจิตวิญญาณของเด็ก ในเวลาเดียวกันโดยมีวิธีการเรียนรู้ดนตรีทั้งเกมและเพลง เพื่อนำไปสู่การเต้นแบบง่ายและฝึกร้องเพลงอย่างสม่ำเสมอ นอกจากนี้ยังมีระบบมือ ที่มีการเคลื่อนไหวที่ได้ตามระดับเสียง เรียกว่าสัญลักษณ์มือ

สำหรับ คาร์ล ออร์ฟ (Carl Orff) เป็นนักปรัชญาทางดนตรีศึกษาที่ได้รับการยอมรับอีกท่านหนึ่งเป็นชาวเยอรมัน ได้ก่อตั้งสถาบัน ออร์ฟซูลเวงค์ (Orff - schulwerk) และสถาบันนี้ภายหลังมีการก่อตั้งขึ้นในหลายประเทศโดยมีรากฐานของดนตรีเบื้องต้นคือ 1. ดนตรี (music) 2. การเคลื่อนไหว (movement) 3. คำพูด (speech) ต้องดำเนินไปด้วยกันแยกจากกันไม่ได้ ทั้ง 3 ข้อนี้ต้องหลอมรวมกันเป็นเอกภาพ โดยเป็นไปตามธรรมชาติ

วิธีการสอนของ คาร์ล ออร์ฟ นั้นส่งเสริมให้เด็กได้แสดงความคิดสร้างสรรค์ด้วยการแต่งทำนองเพลงหรือจังหวะขึ้นใหม่ ภาษาทางดนตรีเรียกว่า Improvisation

เพื่อพัฒนาความคิดของเด็กในการสร้างสรรค์ทั้งบทเพลง คำพูด การร้องเพลงและการเคลื่อนไหว ในการนี้มีมิโซ จุตประสงศ์ให้เป็นนักดนตรีอาชีพ แต่เพื่อให้เกิดการสร้างสรรค์ด้วยตัวของเด็กเอง

สำหรับนักปราชญ์ทางดนตรีอีกท่านหนึ่งที่ควรกล่าวถึง คือ ชินนิชิ ซุซูกิ (Shinnichi Suzuki) ชาวญี่ปุ่น ที่มีจุดมุ่งหมายที่ต้องการสร้างเสริมบุคลิก และอุปนิสัย อันดีงามของเด็ก เพื่อให้เด็กมีความเข้มแข็ง เป็นผู้นำและความสามารถสร้างคุณประโยชน์ให้กับสังคม จะเห็นได้ว่า จุดมุ่งหมายของซุซูกิ นั้น มิใช่เพื่อสร้างเด็กให้เล่นดนตรีเก่ง แต่เป็นการใช้วิชาดนตรีเพื่อนำไปสู่จุดหมายที่สูงกว่า คือ ทางด้านจิตใจ โดยมีหลักการสำคัญดังนี้คือ เริ่มเรียนตั้งแต่อายุยังน้อย ให้แม่รับบทบาทเป็นสื่อสัมพันธ์ สร้างแรงจูงใจให้กับเด็ก โดยให้เด็กมีวินัยในตนเองและแข่งขันกับตนเอง โดยมีวิธีการตั้งแต่เด็กอยู่ในวัยทารก โดยให้แม่ มารับเทปเพลงคลาสสิก 20 เพลง และเปิดให้ลูกฟังเป็นประจำ จนกระทั่งเด็กมีอายุได้ 2 ขวบ หลังจากนั้นต้องพาเด็กมาเข้ากลุ่ม ร่วมทำกิจกรรมกับเด็กคนอื่น เช่น กิจกรรมเข้าจังหวะ และกายบริหาร โดยมีแม่และครูอยู่ร่วมด้วย กิจกรรมนี้จะทำประมาณ 6 เดือน โดยเด็กที่เรียนอยู่ก่อนจะแสดงผลงานทางด้านดนตรี เด็กที่เข้ามาใหม่ก็จะมาชมการแสดงและมีการฝึกฝนตนเองอยู่เสมอ ทำให้เกิดการพัฒนา เป็นการแข่งกับตนเอง ขั้นตอนต่อไป แม่จะต้องมาฝึกไวโอลินกับครู แล้วนำไวโอลินกลับไปเล่นที่บ้านให้เด็กเกิดความสนใจอยากเล่นบ้าง เด็กก็จะมาเข้าชั้นเรียน โดยเรียนพร้อมกันไปกับแม่ และเรียนเองในที่สุด โดยในเวลา 1 เดือนแม่จะผละออกไป ทำให้เด็กคุ้นเคยกับดนตรีและความสามารถแสดงดนตรีได้ในขณะที่เด็กมีอายุได้ 5 - 6 ปีเท่านั้นเอง

สำหรับปราชญ์ทางดนตรีศึกษาของไทยนั้น คุณหญิงชั้น ศิลปบรรเลง ท่านเป็นผู้ที่ได้รับการยกย่องในฐานะศิลปินแห่งชาติทางด้านดนตรีไทย ท่านมีความเชี่ยวชาญทางด้านการสอนดนตรีมาตลอดชีวิตของท่าน

โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะอนุรักษ์ ส่งเสริมและเผยแพร่ดนตรีไทยให้กับเยาวชน โดยเฉพาะเด็กไทย บทเพลงที่ใช้ร้องกันในโรงเรียนที่คุณหญิงชั้น ศิลปบรรเลง ได้แต่งไว้ เป็นบทเพลงที่คนทั่วประเทศรู้จักกันดีคือ เพลงช้าง และยังมีบทเพลงอีกมากมาย ในวงการดนตรีไทยให้การยอมรับในหลักการสอนของคุณหญิงชั้น ศิลปบรรเลง ที่ท่านยึดการร้องเพลงเป็นหลัก ให้เด็กได้เปล่งเสียงให้ทำนองเพลง และให้มีความชัดเจนในการออกเสียง รวมทั้งการสร้างสรรคทำทางประกอบบทเพลง ให้เด็กได้สร้างสรรค์ทำทางด้วยตนเอง โดยยึดหลักความถูกต้องของจังหวะ ทำนองเพลง และให้เด็กเกิดจินตนาการเนื้อร้องในบทเพลง ทั้งนี้คุณหญิงชั้น ศิลปบรรเลง ได้สร้างสรรค์บทเพลงที่ให้แนวคิดที่ดี ทั้งการประพฤติตนให้เป็นคนดี การมีจิตใจดี และมีจริยธรรม

สรุป

คำว่า “ดนตรีศึกษาเพื่อส่งเสริมคุณภาพจิตใจ” ในแนวคิดต่าง ๆ ที่ได้กล่าวถึงนั้น จะเห็นว่าดนตรีศึกษาส่งเสริมคุณภาพจิตใจโดยตรง ควรจะส่งเสริม ให้มีการเรียนการสอนดนตรีตั้งแต่เด็ก ความรู้สึกที่มีต่อเสียงดนตรีองค์ประกอบของดนตรี และการแสดงออกทางร่างกาย ซึ่งเชื่อมโยงกับความคิดและอารมณ์เป็นผลมาจากจิตใจที่ได้รับรู้และพัฒนาเป็นลำดับ วิธีการที่จัดประสบการณ์ทางดนตรีให้กับเด็ก มีรากฐานเบื้องต้นอยู่ที่การร้องเพลง และจังหวะซึ่งได้รับการพัฒนาในทักษะด้านการฟังบทร้อง และทำนองเพลง อันจะมีผลต่อจิตใจ ทำให้เด็กเกิดความคิดสร้างสรรค์จนถึงขั้นสร้างบทเพลงเองได้ ทั้งนี้เป็นผลมาจากจิตใจทั้งสิ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างจินตนาการจากบทเพลงก็เป็นผลมาจากจิตใจ ดนตรีศึกษาจึงเป็นศาสตร์ด้านหนึ่งที่สามารถส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพจิตใจให้เด็ก และเยาวชน มีความคิดสร้างสรรค์ ดนตรีศึกษามีความเป็นศาสตร์ ที่มีคุณค่าทางจิตใจ และสามารถนำศาสตร์นั้นมาพัฒนาในด้านมูลค่าได้อีกด้วย

กาญจนา อินทรสุหานนท์

บรรณานุกรม

- กาญจนา อินทรสุนานนท์. (2549). สารานุกรม ดนตรีและเพลงไทย. กรุงเทพฯ : บริษัทสำนักพิมพ์
พ.ศ.พัฒนา.
- เฉลิมพล งามสุทธิ. (2549). เอกสารคำสอนวิชาหลักสูตรและการสอน 2. สาขาวิชาดุริยางคศาสตร์
คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (อัสสัมชัญ).
- ชิน ศิลปบรรเลง. (2521). ดนตรีไทยศึกษา. กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์อักษรเจริญทัศน์.
- ณรุทธ์ สุทธจิตต์. (2532). จิตวิทยาการสอนดนตรี. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์.
- _____ , (บก.) (2534). สารระดนตรีศึกษา : แนวคิดสู่แนวปฏิบัติ. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- วิเชียร วรินทร์เวช. (2535). “ดนตรีศึกษา,” ใน สารานุกรมศึกษาศาสตร์ ฉบับเฉลิมพระเกียรติ
สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 5 รอบ.
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.